

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KLEISZ TERÉZ

A népművelés és a szociális munka szakmásodása angolszász és magyar metszetekben

Témavezető: Dr. Kozma Tamás egyetemi tanár

DE Bölcsészettudományi Kar
2005

A téma körülhatárolása

A dolgozat tárgyául választott szakmák: *a népművelés (felnőttnevelés)*, a *szociális munka* és a *közösségi munka (community work)* nem tartoznak a tradicionális, történeti professziókhoz, a polgárosodás társadalmi felvilágosító mozgalmaiból válnak ki egy adott ponton, s indulnak el a professzionalizáció útján.

A professziók a felmerült társadalmi problémák szakszerű megoldóiként jelenítik meg magukat.

Az östojás-állapotban még együtt van a szociokulturális segítő tevékenység, majd differenciálódások történnek, s a határok megvonása új szakmai irányok megjelenésével jár.

A szakmaépítések folyamata nem lehetséges a szakmák önreflexiója nélkül, a professzió mibenlétéről való koncepcionális keretek kidolgozása avagy a szakmai ideológiák megkonstruálása nélkül. A professziók önmagukról alkotott képe, saját történetiségüket elbeszélő narratíváik megragadása a dolgozat egyik vizsgálati dimenziója.

A *professziók* megkülönböztető jegye, hogy specifikus munkatevékenység áll a centrumukban, amely sajátos (nem mindenki által birtokolt) tudás-és készségtartomány működtetésén alapul. Az adott szakma üzöi közösségformákba tömörülnek, s igyekeznek kontrollálni a szakmába belépés feltételeit és a szakma gyakorlásának módozatait, öröködnék a minőségen, és egyúttal szabályozzák a hivatást üzök viselkedését is. Viszonylagos autonómiára tesznek szert. Törekcszenek a kivívott társadalmi elismerés fenntartására, s az ebből fakadó „jutalmak” biztosítására.

A professziók megszerveződése a modern társadalomban tehát *sajátos "logikát" képviselnek*, nem egyszerű piaci szereplők, sőt inkább a piactól valamennyire megvédtettek. Nem illeszthetők a racionális hivatali-bürokratikus szervezeti működésbe sem, mert a szakmai autoritást megjelenítő döntések, megítélések kevésbé sztenderdizálhatók. A professziók lényegét az értékvezéreltség, a közjó szolgálata is adja, amely az egész életre szóló elkötelezettség (elhivatás) etikai mércéjét előbbre teszi, s ezzel kiemelődik a tevékenység végzése a póre piaci relációkból. A professziók művelői bizonyos tevékenységek gyakorlásában autonómiát élveznek, tudást, sajátos készségeket, piaci lehetőségeket monopolizálnak, mert megszerezcven a közvélemény elismerését, intézményesíteni tudják tekintélyüket. Ahhoz, hogy a társadalmi elismerés, bizalom megmaradjon, folyamatos minőségi szakmai teljesítmény kell.

A tudás felhalmozása, elméletekké, ill. fogalmi rendszerekké átgyúrása kollektíven lehetséges, egy olyan folyamatos szakmai-tudományos üzemet igényel, amely elemzően figyeli a praxist.

A dolgozat által vizsgált szakmai területeknek tulajdonképpen az a mélyen lévő célrendszere, hogy olyan fejlesztési célú erőterek jöjjenek létre a társadalomban, amelyben az emberek maguk képesek fejlödni.

Fejlödni, tanulni, önjáróan működni csak a munka „tárgya” tud, azt nem lehet helyettesítve átvállalni. Az emberi minőségek megváltozási élményét átélők a maguk eredményének tudhatják be a változást, s így alábecsülik, alábecsülhetik azt a *ritka, különleges, sajátos tudást*, amely e professzionális tevékenységekben működik.

Ráadásul a dolgozatban tárgyalt szakmák legprogresszívebb irányai határozottan nem autoritás-elvűek, nem akarnak elitisták, monopolizálók lenni. Ez a helyzet eltér a hagyományos professzióktól, ahol a kitüntetett tudásra egyéb dominanciák épülnek.

A dolgozat problémafelvetése tehát abban áll, hogy miképp professzionalizálódnak a szociokulturális filantrópia mozgalmából kinövő szakmai területek, milyen professzió-minták vezérlik útjukat, milyen narratívákban képezik le e folyamatokat? A dominancia-elv tagadása, a monopolizált tudás elvetése miképp hat a létrejövő professzionalitás-konstrukciókra, s miképp hat a kivívott szakmai autonómia fokára, s az elért társadalmi elismerés szintjére?

A dolgozat szakmai célkitűzései

A dolgozat arra tesz kísérletet, hogy

1. Áttekintse, s elemezze a professziókkal foglalkozó elméleti szakirodalmat, s analitikailag megkonstruálja a különféle professzió-felfogások, professzionális minták mezőjét.

2. Leírja a filantróp önkéntességből kiváló szakmai területek, tehát a *felnevelés-népművelés*, a *szociális munka*, s a *közösségfejlesztés –közösségi munka* egymást átszővő, egymásból kinövő, egymással szembenálló változatainak szakmásodási folyamatait angol és amerikai társadalmi közegben a követett professzió-minták tükrében.

A kiválasztott szakmák fejlődéstörténetének, társadalmi elfogadásuk szintjeinek bemutatása azért angol és amerikai társadalmi közegekben történik, mert mindkét ország úttörő e hivatások kifformálásában, s mintateremtők egymás számára is.

3. Összevesse az angolszász mintákat a magyarországi népművelés és szociális munka professzionalizációs útjaival, fejlődésmeneteivel, s rávilágítson a hasonlóságokra, illetőleg a különbözőségekre.

4. Megvizsgálja azt, hogy a fiatal, friss művelődésszervező diplomás generáció, illetőleg a diploma előtt állók csoportja milyen affinitást mutat a szakmaépítésre, mennyire azonosul a professzióval mint hosszútávú életcéllal.

A dolgozat hipotézisei

1. Ellentétben az angolszász mintákkal a professzionalizációs utak a magyar társadalmi közegben a politikai-hatalmi erőktől túlzott közvetlenséggel befolyásoltak.

2. A szakmai autoritás kollektív intézményesülési formái nehezen jönnek létre, s létrejöttük után sem tudnak átütő erejűvé lenni.

Ez függ az aktorok és a célcsoportok társadalmi státusától is. Könnyű, nem nehezített a belépés e szakmákba.

3. A magyar társadalomban nem küzdődik ki olyan erős szakmai autonómia, amely hosszú távú életképességet, stabil reprodukciót, intézményes folyamatosságot, s növekvő társadalmi elismertséget mutatna.

4. A szakma egységének deficitje

A professzionalizációs folyamatok egymással rivalizáló, konfrontálódó alrendszerekből építkezők. Az értékek és a felfogásmódok, valamint a módszerek szerinti differenciálódás dinamikája, bár természetes ténye a szakmásodásnak, mégis következményeiben lerontja a szélesebb, integratívabb alapokon megszerveződő professzionális elméleti tu-

dást, s az ezen alapuló tudás- és habitusközösséget, a közös áthagyományozódó kultúrát, ily módon gyengíti a professzió autonómiájának kiküzdését.

5. A művelődésszervező szakra járó, ill. felsőfokon képzett fiatal kultúraközvetítő generáció nem a kollektív professzionalizációs stratégiában, professzióépítésben látja jövője biztosítását, nem vonzódik a kollektív szakmai és érdekvédelmi formákhoz.

Elmozdulnak a „későmodern bricoleur”-szerep (Bill Martin) felé. A felsőfokú szakképzés és a szakmaművelés egymástól fokozatosan elváló tendenciájú.

6. A professzió dominancia-modelljének mint követendő mintának (a kitüntetett, misztifikált tudás monopolizálásán, másokat kizáró, céhes típusú védettségén alapuló) elutasítása, az elutasítást generáló célértékek (az emberi autonómia fejlesztése, az önmeghatározódás, a participatív demokrácia, mozgalmi jelleg) jelentékeny szerepe a vizsgált szakmai területeken olyan kihívás, amely gyengíti a más szakmákkal való versenyképességet, mert nem határol le egy jogilag is védett terepmentet, amely garantált erőforrásokat vonzani képes.

A dolgozat megírásának céljai

1. hogy a fenti elemző folyamat hozzájáruljon a sajátos értelmezési keret kidolgozásához, amely lehetővé teszi a professzióról való racionális és reflexív diskurzust, tisztánlátást, s amely vélhetően segíteni tudja a közösségi művelődés területeinek professzionalitásának növekedését, s felerősíteni az e szakmai mezőkben munkálkodók felelősségérzetét.

2. hatni a szakmai képzés átalakítására, felhívni a figyelmet arra, hogy megváltozott motivációjú hallgatói rétegek áramlanak a szakra, s ez másfajta szakmai identitásépítő tevékenységet igényel.

A kutatás szemléleti keretei

1. A kutatás kvalitatív és kvantitatív empirikus módszerek és kutatási perspektívák kombinációját alkalmazza.

2. A kutatás kritikailag elemzi az angol és amerikai professzióra vonatkozó szociológiai szakirodalmat a vizsgált témában, s felépít elméleti értelmezési kereteket (modelleket) az elemzés során.

3. A vizsgált professziók szakmai fejlődéstörténetéből (angol, amerikai, magyar) olyan dokumentumokat, műveket tekintett adatforrásnak, amelyek tükrözik a professzió művelőinek önmagukról alkotott képét.

E kutatási perspektíva a megértő szociológia paradigmából eredeztethető, a cselekvők által konstruált fogalmi keretek, kollektív képzetek megragadására törekszik, jelentésszisztemek feltárására.

A dolgozat szerzője jól használható értelmezési keretre lelt Pierre Bourdieu-nél, akinek kategóriáival leírhatók a szimbolikus küzdelmek tereként jellemzett dinamikus mezők. A versengő aktorok állásfoglalásainak terében a valóságképezések és fogalmi klasszifikációk gyakran oppozíciósak, s ez az elemző fókusz jól használható a szakmán belüli elágazások, s a szakmák közötti harcok megértésekor.

4. A professziótörténeti narratívák, szakmai fogalmi leképezések csak a társadalom-történeti kontextusokkal párhuzamosan érthetők meg, így a kifejtés az egyes szakmák történeti kiépülésére is koncentrálnak.

Az alkalmazott módszerek

Kvalitatív empirikus kutatás

Interjúk készültek a vizsgált szakmaterületeken kulcsszerepet vivő szakemberekkel, akik több évtizedet töltöttek el a szakmában, s ott voltak a szakmafejlődési utak döntő eseményeinél, történéseinél. A megkérdezettek között nincs 50 éven aluli, viszont 3 fő is akad, aki 70 éven felüli, tehát nagy íveket lát. Az időbeli metszet az 1945 utáni korszakot emeli ki. A mintavételt a fenti tudatos szempontok vezérelték, így nem a minta nagysága volt a döntő a vizsgálat számára, hanem a tapasztalati mező szélessége. 13 mélyinterjú készült, félig strukturált metodikával.

Az individuális tudás reflexiója a kollektív praxisnak is, a társadalmi tapasztalástér lenyomata tükröződik benne, egy – az egyénen túlhaladó – értelmezésrendszer sejlik fel az interjúkból.

A kiválasztásban az is szerepet játszott, hogy némelyikük szakmai karrierje úgy alakult, hogy mindegyik vizsgált szakmai területhez tartozik életművük, így összehasonlító metszetet is fel tudnak mutatni gondolataikban.

Szekunder-elemzés:

A szerző újrakezelt a dolgozat szempontjai szerint a különböző időmetszetekben történt empirikus népművelő-vizsgálatokat azzal a céllal, hogy felmutassa, bennük hogyan tükröződik a szakmai pálya, mit mutatnak a pályáívek, kikből rekrutálódott a szakma.

Fókuszcsoporth-interjúk

A kutatás kibővült még fókuszcsoporthos interjúkkal a végzős, ill. negyedéves hallgatók (2 x 15 fős csoport) és a felvételi-re jelentkezők (levelező szakos képzésre) diákok körében.

Kvantitatív empirikus kutatás

Survey-technikával készült két empirikus vizsgálat az egyik szakmaterületre vonatkozóan (népművelés, közművelődés), amely a kilencvenes években (1989/90-1998/1999) végzett művelődésszervező/kulturális menedzser diplomát szerzettek mintáján vizsgálta a volt hallgatók munkaerőpiaci helyzetét, pályáívét, kultúráközvetítéssel kapcsolatos felfogását, kulturális magatartását, értékrendszerét, életkörülményeit, s leginkább azt, hogy a diploma megszerzésének folyamata kiépített-e bennük pályáidentifikációt, tevékenykednek-e, vagy akarnak-e tevékenykedni a kultúráközvetítés szakmai területén, van-e szakmai szervezeti kötődésük.

A kutatást az MTA Művelődéskutató Csoportjának vezetője, Hidy Péter vezette, s a kutatócsoportba bevonódtak a felsőfokú szakképzés magyarországi intézményeinek képviselői is, így a szerző is.

A dolgozat szerzőjének módja volt a felvételt megismételni a csak Pécsen végzett hallgatók körében 2002-ben.

A kérdőíves kutatás választ keresett arra, hogy a frissen végzett hallgatók a kulturális pályák milyen szegmenseiben mozognak, mit jelent nekik a diploma, fontos-e számukra

a szakmai nyilvánosság, a szakma elismerő értékelése? Mennyire tekintik autonómnak a munkavégzésüket? Min alapul a pálya presztízse értékelésükben?

A 2000.évi vizsgálatban 419 fő kérdőíve lett értékelhető.

Csak a pécsi egyetemen végzettekre terjedt ki a második vizsgálat, amely megváltoztatott kérdőívvel kereste meg a véletlen kezdőpontú szisztematikus mintavételi eljárással kiválasztottakat 2002 tavaszán. 129 értékelhető kérdőív állt a szerző rendelkezésére.

E vizsgálatot elemzi a dolgozat, de természetesen az azonos kérdések tekintetében az első vizsgálat adatai is bevonódnak az értelmezésbe.

Eredmények

1. A professzió-konstrukciók azonosítása a történeti fejlődésmenetekben

A dolgozat elkülönített egy *ún. attributumlistás modellt*, amely ideáltipikus mintaként szolgált a szakmásodások előtt.

A vizsgált szakmai területek önmegítélésük szerint az *ún. félprofesszió-státusig* jutottak, a normatívnak tekintett mintához viszonyítva.

Ennek két változata van: a félprofesszió-szintet meghaladni akarás (lineáris progresszió-kép), s a lefelé lejtő irány, a regresszió: a *deprofesszionalizáció* egyaránt fellelhető a szakmai önképekben. .

A deprofesszionalizáció a szakmai autonómia drámai visszaszorulását tematizálja az állami fennhatóság alá tartozó rendszerekben, párhuzamosan a menedzseri hatalom növekedésével, valamint a kivívott társadalmi elismerés csökkenésére reflektál.

A társadalmi kizárást alkalmazó kollektív előnyszerző, dominációra törő, monopolizáló, professzionalizációs felfogás ambivalensen képviselt. (szelektív kritériumok, belépési akadályok, képesítésekhez kötés).

A történeti mintázat egy másik szála (*a kritikai – radikális irányok*) elutasítják a professzionalizációt, a kontrollra törést, a tudásmonopolizáló funkciót. A professzió társadalmi céljainak kritikai vizsgálata fontos számukra, s politikai-hatalmi kérdésként exponálják ezeket, emlékeztetvén szakmát a lényegi értelmére, a valódi funkciójára. A szociális munkából kiszakadó radikális közösségi munka, illetőleg a liberális felnőttneveléssel szemben kiformalódó radikális közösségi felnőttnevelés e kategóriába illeszkedik, s *a mozgalmi modell* (versus professzionalizáció) irányába mozog.

A tiszta mozgalmi modell: Az értékvezéreltség, az eszmei célok teljesítése adja meg az adott tevékenység értelmét. A vezérlő dimenzió tulajdonképpen ideológiai: a *status quo melletti vagy a status quo elleni pozíció* adja a mozgalom keretét.

Az *új professzionalitás- felfogásmód* dekonstruálni kívánja a dominációt, monopolizációt jelentő viszonyokat.

A mozgalmi modell és a szakszerűség ötvözése határozottan civil keretekben történő szakmásodást takar, civil függetlenséget, autonómiát teremtve, kerülve az átbürokratizált állami munkaszervezetek direkt beavatkozását. Így viszonylagosan kis léptékű intézményesítésre nyílik lehetőség az erőforrások bizonytalan megteremthetősége miatt. A szakmát, a szakszerűséget nem azonosítják a foglalkozási csoportként való működéssel.

Az új professzionalitás-mintázat másik változatában kötődik a kivívott intézményesített háttérhez (állások, megbízások, szakmai szervezetek, szakmai tudásbázis), de a

munkavégzés módszereiben, stílusában újít, s más módon konstruálja meg a szakszerűség minőségi mércéit.

A bricoleur-mintázat (bricoleur: (fabrikátor, összeeszkábáló, konstruáló) diplomás szakember)

Bill Martin (1998) koncepcióját alapul véve a bricoleur-ség más karakterű *tudásfajta*kra épül, egy - a korábitól eltérő- *munkaerőpiaci elhelyezkedési stratégiára*, amely új *identitászerkezettel* is párosul a későmodern társadalomban.

A bricoleur tudása sok forrásból származik, a legszélesebben vett társadalmi tanulás eredményezi azt az egyéni tudás- és eszköztárat, amelynek birtokában bonyolult, komplex, előre nem látható problémák megoldására lehet vállalkozni egy szituációban. Sajátos, individualizált tudáspoggyász és képességrendszer működik.

A bricoleur-ök, s ha alkalmazásban állnak is, nem gondolkodnak egész életre szóló elkötelezettségben, sem valamelyik professzióhoz, még kevésbé a szervezethez való hűségben. Önmagukhoz kívánnak hűek lenni, illetőleg saját identitásuk felépítésének programja vezérli létüket.

A mentalitás új jelei: mozgékonyság a terekben, időkben, a személyiségben, az életpálya –módosulásokban; dinamikus, intenzív lét.

2. A komparatív metszetből kivilágoló különbségek és azonosságok

- A magyar és az angolszász társadalomtörténet igen eltér egymástól, mégis a szakmák mai állapotainak összevetése sok hasonlóságot is eredményez, ami a kontextusok eltérése, s az eltérő fejlődésmentek mentén igen meglepő.
- Maguk a szakmák úgy fejlődnek az angol-amerikai közegben, hogy a konkrét polgári társadalmi kontextusok preferálják a civil kezdeményezéseket, a civil szakmai intézményesedést. A professziók képesek önállóan létrehozni szakmai szervezeteiket, megszervezni képzéseiket, kontrollálni a tartalmakat, létrehozni professzionális sztenderdeket, s törekszenek a heterogenitásokat relatív egységbe szervezni, valamint megjeleníteni érdekeiket. Nemegyszer megszerzik az akkreditációs, vizsgáztatási, képesítési jogosítványokat is.
- A népművelésből kiszakadó területek közül a magyar közösségfejlesztés a tudatos professzióépítés szándékával kezdte működését, mégpedig az *új professzionalitás-modell* nyomdokain, civil keretekben. Nem szerzett még kellő társadalmi láthatóságot, s legitimitációt. E professzionalitás – konstrukció ugyan tiszteletreméltó, s megfelel a hivatás választott értekeinek, elveinek, de nem nyújt hosszútávú biztonságot az egzisztenciális életfeltételek tekintetében. Ily módon gyengül a rekrutációs vonzása, s ezzel a szakmai tudás akkumulációja is sérülhet.
- A népművelés magyarországi szakmásodási folyamatának leírásában nem látszik a professzióépítés kifejezett vágya, a professzionalizációs törekvések tudatossága. Az irányítói hatalom kreálta a lehetőségeket a maga elképzelései szerint A szakmai autonómiát kivívását eredményező társadalmi-gazdasági feltételek megteremtésében erőtlén a magyar szakmásodás, így a hatalmi döntések szinte ellenállás nélkül tudtak benyomulni a szakmaiság területeire.
- Az angolszász társadalmi kontextus képes volt a civil keretek között folyó szakmai intézményesítésre, a folyamatos életképesség biztosítására. Ehhez elsősorban alapítványi forrásokat használnak fel, de a kooperáló stratégia sokszor hozzájut-

tatja az állami, s a helyi hatalmi erőforrásokhoz is őket. A szakmai szervezetek leképezik a belső tagolódásokat, de egy-egy döntő periódusban mindig újraszerveződnek az integratív nagy, a teljes nemzetet átfogó szervezetek is.

- Magyarországon sok az egyedi kísérlet, kezdeményezés, amelyek nem folytatódnak, indokolatlanul megtörnek. Nincs kellő támogató ereje a civilpolgári társadalomnak, s akadály a kollektív szakmai autoritáson alapuló autonómia gyengesége. A politikai-hatalmi erők túlsúlyos szerepe annyiban nagy lehetőség volt, hogy az erőforrásokhoz való hozzájutást nem kellett kikövetelni, a fenntartó-irányító hatalom elvileg biztosította, kiépítette, azokkal a korlátokkal, amit a kelet-közép-európai történeti fejlődés, valamint a politikai akarat bornírtsága jelentett. A szakmai „ügyek” fontosságának megjelenítése viszont a társadalmi nyilvánosság terén csak kollektív erőfeszítésekkel, s folyamatosan működő szervezeti háttérrel (képző intézményekkel, kutatóhelyekkel, szakmai kommunikációs struktúrákkal, szakmai intézmények hálózatával) lenne biztosítható.
- A népművelési szakmásokban végig gyenge a szakmai kollegiális kontroll, a munka minőségének megítélésében a fenntartói-állami értékelés a döntő. Az egyetemi szakképzések akkreditációját sem szakmabeliek végzik. A szakmaúzők ernyőszerkezete relatíve későn, 1979-ben jött csak létre, s csak a rendszerváltás előtti időszakban formálódnak olyan csoportok, amelyek markánsan képviselnek másfajta szakmai szemléletiséget és társadalombeavatkozási technikát. A szakma főhivatású szereplői lazább körvonalú csoportokban inkább informális alkufolyamatokban vesznek részt a fenntartókat képviselő aktorokkal, ha szakmai érdekek artikulációja a fontos. Integratívabb, széles szakmai kört nyilvánosan képviselő szakmai testületek léteznek, de törekvéseik kevésbé a szakmai minőségi mércék fejlesztésére, s ezen keresztül kollektív autonóm erő felépítésére irányulnak.
- A magyar szociális munka elmúlt 15 éve a tudatos professzióépítés szakasza, a szövetség munkacsoportjainak elnevezései is jelző értékűek e tekintetben (hivatásfejlesztő, akkreditációs, etikai kódex, szupervíziós), szinte minden elem fellelhető az ideáltipikus professzió szükségesnek vélt alkotórészeiből. A dominancia-modell professzionalizációs mintája és szándéka analizálható egyrészt, de ez csak a rokonszokások kizárása, s a jogi lefedettség tekintetében él. Az elért társadalmi jutalmak még töredékesek.
- A szakmai identitás egyik eleme a hivatás elnevezése. Nem cseng ismerten a *szociális munkás, a népművelő, a művelődésszervező, a közösségfejlesztő*, s az még nagyobb baj, hogy a széles nyilvánosság is ködös képzetekkel bír e szakmák valódi mibenlétéről. Azaz a társadalmi bizalom, vagy elismerés-oldal nem kellően szilárd egyik szakmai terület esetében sem. Az sem szerencsés, ha a pályára igyekvőknek ködös a képei a szakma mibenlétéről, az meg végképp nem, ha a pályán lévők is bizonytalanok, amint erre a vizsgálat rámutat. Csak a művelődésszervező minta 1/3-a határozta meg magukat művelődésszervezőnek.
- A fiatal kultúraközvetítő generációnál a posztprofesszionális vagy posztmenedzserizmus bricoleur –modelljének csak elemei mutathatók ki az empirikus adatokban. A hallgatók pályaképei, elképzelései mutatnak ilyen tendenciát, s a közösségfejlesztők érettebb, tapasztaltabb nemzedékénél is megjelentek hasonló karrier-útak. Nagy a mozgás, ki- és berajzás a művelődésszervező pályán is, s a felsőfokú szakképzésben is. A jövőre vonatkozó elképzelésekben látható volt,

hogy relatíve kis időszakokban, 1, 3, ill. 5 éven belül bő egyharmada a végzeteknek karrriermozgást tervez, a kulturális szektort elhagyva.

- A diplomát szerzettek társadalmi státusza (nem, kor, anyagi, kulturális életstílus, település, beosztás) nem a globális tudáselit karakterjegyeivel írható le, hanem a középrétegek szintjén, s ennek ellenére magas önállósági szinteket éreznek a munkájukban, oly készek a változásra, változtatásra, mint amazok.
- A szakmai szervezetekbe nem vágyódnak, nem ismerik őket, nem akarnak a professzió kollektív erőfeszítéseiben részt venni, amennyiben lennének ilyenek.
- A hivatás presztízse számukra inkább határozódik meg a személyes teljesítménytől, mint a szakmai intézménytől. Az értékrendjükben a munka, a hivatás értéke már lejjebb csúszott, nem a hivatás áll már az élet centrumában, választásaikat a korrekció, a módosítás tudatával teszik, a hivatás alárendelődik önnön maguk építésének
- Egy divergáló szakmai rendszer, az individualizált viszony a szakmai tevékenységek művelésében viszont ingatag alapokat képez a szakmai tudás fenntartása, megújítása tekintetében, s ez kihat a professzió hosszú távú esélyeire.

Az értekezés tárgyából megjelent publikációk

- A "social worker" szakmai szerepe és a népművelőképzés érintkezési pontjai.* In: Szekeres (szerk.): A Magyar Népművelők Egyesülete VI. Vándorgyűlése Tatabánya 1987, Tatabánya:VMK, 1988, 100-105 p.
- *Speciális érdekköröket jelző társulások szerepe Pécs közművelődésében.* In: Csefkó F. (szerk.): Pécs város közművelődési intézményrendszerének hatékonysága, Pécs, MMK, 1988. 35-55.p.
 - *A szociális - kulturális segítő szakma (a social worker) útja=* Baranyai Művelődés, 1989/1-2, 36-44 p.
 - *A szociális munka kezdetei.=* Baranyai Művelődés, 1989/1-2, 54-66 p.
 - Közösségfejlesztési modellek, az ún. közösségi munka /community work/ fő áramlatai.* In :Koltai D. (szerk.:) Felnőttképzési Konferencia, 1994, Pécs, JPTE, 1995.
 - A lakóhelyi közösségi munka :* In Bokor B. -Koltai D. (szerk.): Szociokulturális animáció. JPTE, Pécs, 1995.170-173.p.
 - Linking Adult Education with Community Development Approaches=* Bulletin of the Inter-University Lifelong Research Institute, 1999. 4. 27-41.p.
 - A közösségfejlesztés európai trendjei.* In: Csefkó F.-Horváth Cs. (szerk.): Magyar és európai civil társadalom. Pécs: MTA RKK, 1999. 148-154.p.
 - Koltai Dénessel közösen: *Baranyai cigányszervezetek szervezetfejlesztési szeminárium.* In: Várnagy E. (szerk.): Romologia Andragogica. Pécs: JPTE, 1999.187-205.p.
 - *Ellenkultúra, Felszabadító andragógia, Kulturális tőke-elméletek, Szimbolikus interakcionizmus, Társadalomkritika és felnőttoktatás, Tudóstársadalom* szócikkek. In:Benedek András – Csoma Gyula – Harangi László (szerk.): Felnőttoktatási és -képzési Lexikon A - Z , Budapest: Magyar Pedagógiai Társaság, 2002.
 - Professzionizálódási folyamatok és stratégiák=* Tudásmenedzsment 2000. 1. 19-33.p.
 - Professziódiskurzus =* Tudásmenedzsment, 2002. 2. 28-51.p.
 - Professziók, menedzserizmus, curriculumfejlesztés a pécsi egyetemen.* In: Török József (szerk.): A szükséges tudás. Szeged: Csongrád megyei Közművelődési Tanácsadó Központ, 2003. 44-54.p.
 - *A börtönök nem oldják meg a társadalmi problémákat.* In: Kurucz Katalin- Szende Ágnes – Szatmári Zita (szerk.): ARION Útinapló 2003. Budapest: Tempus Közalapítvány 25-27 p. www.tpf.iif.hu/upload/docs/konyvtar/ocrates/utinaplo.pdf
 - *A professzióteremtés esélyei a munka társadalmának átépítése korszakában.* In Bodó L.(szerk.): Semper movere- mindig mozgásban. Pécs: PTE FEEFI, 2004. 212-237 p.

Nemzetközi konferencia-abstract-ok:

- Olaszország, Bellaria, 1997 március 18-23: A szociális szakmák szerepe a társadalmi kirekesztés ellen c. európai konferencia (The Role of the Social Professions in Fighting Social Exclusion)
Előadás: *Community Work: an emerging professional field in Hungary based on a project overview Phare for Democracy 1993-1994 in 6 South-Tarnsdanubian villages*
- Edinburgh, Világkonferencia (International Association for Community Development), 1999 április 9-12.

Előadás: *Enhancing Active Citizenship after 1989 through Community Development Projects in Rural Hungary*

- Pécsvárad, 2000.07. 05-07 Perspectives Geschichte der Erwachsenenbildung in Zentraleuropa VI. Symposium (Entwicklung, Veränderungen und Perspektiven) ,
Előadás: *New professionalism*
- Helsinki: European Conference on Adult Education and Culture, Working Together, 2000.szept.7-10.
Előadás: *The Cultural Impact of Adult Education –Based Development Seminars for Roma Organisations of Baranya County*
- Leuven, Belgium, 2003 .márc. 2-4
T. Kleisz – V. Pavluska- T.Pál- J. Tóth: *Citizenship and Governance Education Policy in Hungary*, 24-45 p.
- Ljubljana, Szlovénia ,2003. július 6-8
T. Kleisz – V. Pavluska _ P. Tamás – J. Tóth: *Learning Active citizenship – based on Life Histories*, 22-51 p.
- Oradea, Románia, 2003. november 18-21
T. Kleisz – V. Pavluska – P. Tamás- J.Tóth : *Intervention strategies for learning active citizenship and governance in Hungary*, 18-55 p.